

Ha az ember átkel a csatornán egyszerre minden megváltozik. A sziklák, a fű színe és az emberek beszédmodora. Pedig Dover csak egy óra hajóval Calaistól... Ha különböző nemzetiségű, korú és fel-fogású kontinentális emberek összetalálkoznak Angliában, hirtelen érezni kezdik azt a kapcsot, amely őket a különbségek ellenére összeköti és megkülönbözteti az angoloktól.

Igen mi mások vagyunk — mondjuk mi „európaiak” Angliában dühösen, de elszántan és mégis büszkén, aztán, ha egyszer elhagyjuk Anglia partjait és megint a kontinensen vagyunk, egy kicsit a lel-künk legmélyéből jövő különös, magunknak sem bevallott vágygal érezzük: jó lenne angolnak lenni.

Középeurópainak, vagy balkáninak lenni legtöbbször tragikus, bonyolult és kuszált valamit jelent, angolnak lenni ellenben megnyugtató és biztos érzés — legalább is ők érzik annak és az a fontos. Szigeten élnek és ez sok mindent megmagyaráz.

Az igényeik mindig azonosak a lehetőségeikkel. Egy angol pol-gár nem kíván Délafrikába utazni, ha csak Svájcig futja a pénze.

Aztán Angliában egy kicsit minden megvan. London Európa legnagyobb és legforgalmasabb városa, és csak két órányra tőle az ember órák hosszat sétálhat a tengerpatron egyedül, hogy senkivel se találkozzék, esetleg csak egy másik magányos sétálóval, vagy egy kutyával, akik szintén a magányt keresik és nem akarnak ismeretséget kötni.

Ha az ember kisvárosban született, Londont imádni kénytelen. Valóban „embersűrűs gigászi vadon”. Nagyváros. Óriási. Óriási for-galommal, rengeteg emberrel. Minden nagyvárosnak sok arca van, nehéz azt mind kiismerni. Egyáltalán nehéz Londont megismerni. Vannak angolok, akik ötven éve élnek Londonban és nem tudnak a Bank of Englandtól kérdezősködés nélkül eljutni az Albert Hallig. Pedig egy külföldinek ez meglehetősen egyszerű feladat. A Piccadillyre persze mindenki eljut, idegen és londoni. És aztán a Piccadilly Circustól nincs messze a Trafalgar Square a National Galleryvel, Nelson izléstelen emlékművével, galambokkal, szökőkutakkal és mi-tingekkel. Vagy a Themse partja „Cleopatra tűjével”, egy Egyiptomból idecipelt obeliszkkal, a szép Waterloo-híddal és a Royal Festival

Hallal a folyó tulsó partján. Aztán vannak Londonnak eldugott szépségei is. Ilyen a St. Bartholomew the Great kis románstílusú templom nem messze a Holborn Viaductól, de úgy eldugva, hogy még Bobby, a rendőr sem tudja megmondani hol van, pedig ő valóban mindent tud.

Londont általában csunyának tartják, a londoniak gyűlölik és, hacsak tehetik, vidékre menekülnek.

Április a legszebb hónap Angliában. Váratlan, szeszélyes és kiszámíthatatlan. Különös varázsa van. Már Browning úgy érezte és igaz a volt, amikor Itáliából hazavágyott áprilisban: „To be in England, now that April is there”.

Délanglia szelíd tája, apró dombjai, zöld füve, sárga virágú kórója csak a korareneszánsz olasz festőinek képein látható még. Ki ne ismerné ezeket a leegyszerűsített, szinte önmagukért szép háttereket Paolo Uccello, vagy Piero della Francesca képein? Álomszerű táj, dombok, zöld és sárga foltokkal, fákkal, és gótikus várakkal. Ha Swanageban kinéztem alkonyatkor az ablakon, mindig ezek a képek jutottak eszembe.

Nehéz Angliáról írni vagy beszélni. Annyi, de annyi mindent kifelejt az ember. Írni kellene a tradíciók és a modern élet összekeveredéséről, a testőrökről, piroskabátban, lehetetlen süveggel a Buckingham palota előtt, akikről már annyit írtak, a hattyúkról a parkok tavain, Henry Moore őszinte, igaz és zseniális szobrászatáról, Rubinstein koncertjeiről, nárciszokról, amelyek áprilisban nyílnak a réteken. A lovagló ladykről a Hyde-parkban reggel, és a beszédek-ről a Hyde-parkban este, az East-end sívár szürkeségéről, a Soho éneklő és a Trafalgar Square aszfaltra rajzoló koldusairól, vagy T. S. Eliot költészetéről. Nehéz vagy egyáltalán lehetetlen választani.

Én hiszek a távoli dolgok iránt érzett reménytelen szerelemben. Azt szeretjük nagyon és egy kis nosztalgiával, ami belőlünk hiányzik, ami tőlünk távol esik, idegen és elérhetetlen. Anglia, London kilométerekben olyan messze van, mentalításban, életformában olyan távoli és idegen, hogy legyőzhetetlen a varázsa. Tavasszal Angliában lenne annyi, mint megérteni az angol líra szépségeit, mondta Harry Hopkins. És, ha az ember egyszer ott volt tavasszal és megismerte a fehér mészkősziklás partokat, a sirályokat, a piros-téglás házakat, London esetlen nagy autóbuszait, és megszerette az angol költőket, vagy El Grecot a National Galleryben, akkor ezek egy kicsit mindig visszahívják, különösen ha már tavaszodik.

* * *

Németországba minden más európai az elmúlt háború után egy kicsit úgy megy, mint a detektív a bűnös lakására. utólagos házkutatás végett.

Egyszer olvastam Márai egy novelláját, a címére már nem emlékszem, a lényege az volt, hogy a tapasztalt és idős detektív-felügyelő, aki szerette Pascal és a XVII. század francia íróinak gondolatait olvasni, egy bűnözőnél tett ilyen utólagos házkutatás alkalmával megdöbbenve fedezte fel, hogy annak éjjeliszekrényén is Pascal és más XVII. századbeli francia írók művei álltak. Tehát a rend ellensége is Pascal gondolatait olvasta lefekvés előtt.

Hát igen, valami ilyen megdöbentő és kínos érzés Németországban barátságot kötni. Talán emiatt esik olyan nehezemre a német emberekről, képekről és városokról írni. Pedig úgy érzem, barátaim ők is. Talán. Albrecht Dürer háza még áll Nürnbergben, és a templomok is a Frauen-, Lorenz- és Sebalduskirche, mint kimagasló szigetek, a romok eltakarítása után maradt nagy és sivár tereken. Ezek a templomok más régi épületekkel, hidakkal, amelyek a kis folyót szelik át, egy urbánus egységet alkottak még nemrégén, azzal a bizonyos „történelmi levegővel”. A későközépkor nyomta rá bélyegét Nürnbergre. Albrecht Dürer, Veit Stoss, Tilman Riemenschneider szelleme lebegett ezen a városon. Pedig a nürnbergiek nagyon jó katonák is voltak Fridrich Barbarossától Hitlerig. Egy német barátnőm szokta mondani: szét kell választani az embereket és a művészetet a politikától. Én viszont másképp tanultam ezt. Úgy, hogy ez is csak egyfajta önáltatás, a „becsületes kispolgár” önámítás, a „szépléleké” megnyugtató végett, azé a kispolgáré, aki nem mer szembenézni a valósággal, hogy Albrecht Altdorfer, Paula Becker-Modersohn, Beethoven, Fridrich Barbarossa, Adolf Hitler és Tilman Riemenschneider mind jellemzően németek voltak, és hogy a barátnőm apja is Bürgermeister és tiszt volt a náciuralom alatt, de azért nagy kedvelője Mattias Grünwald igaz és humánus művészetének.

Vagy lehet, hogy mindez természetes?

Németországban való tartzkodásom alatt nem sikerült ezt megfejtennem.

— — —

Nem hiszem, hogy valaha is hallottál volna Swanageról. Pedig Londontól csak négy órányira van vonattal. Ahogy elhagyod a Waterloo állomást Londoban, a vonat állandóan délre visz és Southampton és Bourmouth után egyszercsak ott vagy Swanageban. Swan hattyút jelent, de mégsem hiszem, hogy ez a hely a hattyúkról kapta volna nevét, mivel nem valószínű, hogy Swanageban valaha is lettek volna hattyúk. Amúgy nagyon rokonszenves hely ez, amolyan tipikus angol kisváros. Van egy főutcája Mr. Woolworth Ltd áruházá-

val, színházzal, mozival, Ritz-bálteremmel és sok más üzlettel. Swanage sárga neon-világításban pompázik ami azt jelenti, hogy este hattól az ember úgy fest, mint valami kísértet. A házak mind piros téglából vagy szürke kőből épültek. Majd elfelejtettem mondani, hogy Swanage a tengerparton egy öbölben fekszik. Öreg Harry meszkősziklai és az ú. n. Peveril Point között. Innen látni a Sziklákat és éjjel Bourmouth fényeit.

Swanage tulajdonkép nyaralóhely, minden második háza hotel, vagy vendégház. Télen kihalt, de szezonban nem is lehet Swanaget látni a rengeteg embertől és kocsitól. S ami itt a legszebb, az mégis a tenger. Pedig azokban az áprilisi és májusi napokban, amikor én láttam, hideg volt, zöld és viharos a tenger. Swanageban találtam magam szembe évek óta először azzal az ú. n. „német kérdéssel.” Itt ismerkedtem meg egy tizenkilenc éves helyes, okos, művelt német lánnyal. Jó barátok voltunk. Egy este amikor a tengerparton sétáltunk, utazásokról beszélgettünk és így Spanyolország került szóba. Én azt mondtam, sajnós, oda nem mehetek.

— Hogy-hogy? — csodálkozott ő.

— Spanyolország fasiszta állam és így nincs diplomáciai kapcsolatunk.

— Hogyan fasiszta Spanyolország? — értetlenkedett német barátom.

— Hát úgy mint Németország volt, zártam le egy kicsit türelmetlenül már a vitát.

Egész más dolgokról kezdtünk beszélni és én már rég elfelejtettem a faszizmust és Spanyolországot mikor ő megszólalt:

— Te, kérdeznék valamit, de nem fogsz kinevetni?

— Ugyan, hogy nevetnélek ki, csak kérdezz!

— Mi az a faszizmus?

Öt percig nem tudtam mit felelni. Csak azon csodálkoztam, hogy a csillagok nem estek mind le az égről, hogy a sárga neon lámpa a fejünk fölött épolyan hülyén és közömbösen világított és, hogy még a tenger sem felelt semmit erre a kérdésre. Tíz évvel az elmúlt háború után 1955 májusában egy német arra kér, hogy magyarázzam meg neki, mi az a faszizmus! No megpróbálhatom, gondoltam magamban. Aztán meg arra kért, hogy pontosan magyarázzam meg, miben állt a faszizmus ideológiája. Én nem csodálkoztam többé, beszéltem fajelméletről, a koncentrációs táborokról, háborúról, stb. Ő hallgatott. Aztán sokáig nem beszélgettünk erről a témáról, míg egy reggel hosszú húszoldalas levelet nem kapott apjától.

— Mit írhat ilyen rengeteget? — csodálkoztam én.

Eldarálta, hogy ő valamit a családjukkal kapcsolatban kérdezett és most apja erre felel, de majd mindent elmond, ha elolvasta a levelet. Valóban egy álló nap azt olvasta, igaz, hogy apróbetűs volt a levél, de én mégis meguntam a várakozást, és a vállán át belekukantottam. Rögtön észrevettem Hitler nevét és elkezdtem nevetni:

— Aha, megkérdezted apádat?

Ő elpirult, de elmondta, hogy apja történelmi szempontból magyarázza néki a náciizmust, viszont ő evvel nincs megelegedve.

Persze, felelősségre vonta apját, aki melleleg doctor iuris. — Hogy neveltetek ti engem, hogy én mindezt nem tudom?

Aztán eljött a nap, ott kellett hagynom Swanaget. Ő is kijött az állomásra kikísérni engem, hiszen jóbarátok voltunk. Sírt is és bevallotta, anyja ezt írta néki: a náciizmus minden német örök szégyene, és ő borzasztó szerencsétlennek és boldogtalannak érezte magát emiatt.

Lehet, hogy most azt fogod mondani, „az a német lány tetette magát”, vagy „te kitaláltad az egészet”, de ezzel csak azt bizonyítottam, hogy fogalmad sincs a mai németországi helyzetről. A náciizmust a háború hat vagy hány millió áldozatával, Hitlerrel és minden egyéb gyalázatával együtt a németek elfelejtették. Kellemetlen incidensnek tartják az egészet és nem szeretnek róla beszélni.

Azért jövő nyáron, ha valahol Jugoszláviában találkozol egy német lánnyal, aki kicsit hasonlít Vermeer Van Delft portréira, s lehetetlen kiejtéssel énekl, hogy „Druže Tito ljubičice bela” s magyarul tudja mondani, „szeretlek”, az föltétlenül az én német barátom, Ingrid lesz. Mosolyogj rá mindenesetre. Megérdemli. Kivétel, amely erősíti a szabályt.

Ha az ember már két-három hónapja külföldön él, s beleszokott az ottani életbe, szereti azt, jól érzi magát akkor, boldog, amikor egy reggel arra ébred, hogy valami hiányzik. Valami, maga sem tudja mi, de hiányzik.

A feje belefájdul, de nem jut eszébe az az egyszerű magyar szó, hogy komp. A nyelvén van de hiába töpreng, nem jut eszébe. Hirtelen rengeteget kezd beszélni, a sárga, széles és nagy búzatáblákról, amelyek valahol a gyerekkorában, otthon, úgy hullámozottak, mint a tenger, és beszél az ő tengeréről, az Adria mély, mély kék színéről.

Azután, megokolatlanul sírhatnékja támad, ahogy öreganyja diósrétesére gondol, és úgy véli, az illatát is érzi a sós, benzines, boldog angol tavaszban.

Akkor jutott el a honvágy kezdeti fázisába.

És hirtelen eszébe jut az a hároméves kislány is, aki tizen-nyolc évvel ezelőtt volt, és aki szüleivel egy Olaszországban töltött nyár után hazafelé, Zombor után, kinézett az ablakon és meglátta a búza meg a kukoricaföldeket, a nagy sárgafejű napraforgókat és a kocsiban ülők nagy bámulatára határozottan kijelentette: nincs szebb ennél.

A honvágy nagyon veszedelmes betegség. Mondják, végső kifejlésében lázzal is jár.

Aztán az is baj, hogy ebben a hazavágyásban az otthon és a haza megnő, kiszélesedik, valami különös szint kap, szebbé lesz, mint amilyen a valóságban.

Amikor hazatér, úgy érzi, valakit otthagyt magából Swana-gaban, Londonban, Amszterdamban, vagy Párizsban, mindegy; emberekben, akiket megismert, vagy az ucákon, amelyeken járt, vagy maga sem tudja, hol.

Úgy érzi valami meghalt benne, míg ugyanakkor valami belőle más emberekben megszületett. Emberekben, akiket megismert és akik, úgy hiszi, megszerették. Barátokat szerzett Londonban, Zürichben és Kirchheimben. Ezeket a barátokat, úgy érzi, nemcsak magának szerezte, hazájának is egyúttal.

Hónapokig arra gondol: hogy is lesz az a hazatérés, s amikor aztán külföldi tartózkodása végefelé jár, elfogja valami nagy félelem: valóban olyan-e az az otthon, amilyennek kiszínezte és másokkal is elhitette.

És míg vonatja elhagyja a bécsi állomást, kicsit meghatottan és emiatt szégyenkezve gondol az elmúlt hónapokra, a városokra és emberekre, akiket otthagyt. Farawell, Au devoir, Aufwidersehen, Viszontlátásra!

Aztán elalszik. Ismerős hang ébreszti fel: Putne isprave molim. Paaskotrol bitte! Maribor! Hazaérkezett.